

טור ברקת) חיבר ספר על מגלת רות, הספר נדפס על ידי חכם אחר (ר' דוד לידא) שקראו על שמו "מגדל דוד". אותו חכם נתגלו מעשיו ונרדף עד צואר מחכמי דורו. בספר "עיר מקלט" על תרי"ג מצוות כתב אותו חכם (במצוה ק"ץ) "ובספרי מגדל דוד", מִרְנַן הַחִיד"א רמז שם בקצרה: (אח"י, הוא הדפיסו) - כלומר: אמר חיים יוסף, הוא [לא חיברו רק] הדפיסו... כמה עדינות ואצילות הנפש בהערה קצרה זו! (וראה באריכות בכתבי ר' מתתיה שטראשון עמוד קכו-קכח).

בשילהי שנת תקל"ג הגיע רבנו לתונס, ביקורו בה ארך כמחצית השנה. בספרו מעגל טוב הקדיש כמה דפים לתאור חכמי תונס וגדולתם בתורה, דברים שאלמלא נרשמו על ידו נעלמו מאתנו לעולמים. אולם עם זה, כיד הקולמוס הטובה עליו, התבדח על המאכלים שלהם ועל הדרך ארץ "שהוא מטבע פסול בארצם". דברים אלה - שנכתבו לשעשוע בעלמא, להקל מעצמו מועקת הבדידות מהנדודים - גרמו כנראה שציוה ר' ישעיה אזולאי (בנו של רבנו) שלא להדפיס ספר מעגל טוב "יען נמצא שם דברים הנוגעים לאנשים שאין רצוי לפרסמם מפני הכבוד" (שה"ג חדש, ח"ב, בקונט' פליטת סופרים עמוד 209). הרואה יראה כי מאז ביקורו בתונס והשמועה על פטירת אשתו הראשונה נ"ע, כותב כמה פעמים על חולי "השחורה" (הדכאון) שפקד אותו. וכנראה בזמן ההפרעות ממחלה זו לוקח רבנו את עטו בידו ומשמש לו למקור פורקן וישועה ורווח לו⁴. ובאמת ב"מעגל טוב" הראשון (ליוורנו

הטוטון (הסיגריות) הוא מפני שהיה להם איזה חולי וכו', או לאסוחי דעתייהו מרוב העיון, כי כן נתנו בהם סימנין צ"ע - צריך עיון, צריך עשן, כדי לעיין וליישב הדעת, ועל דרך שלימד עליהם זכות הרב הגדול חיד"א בשחוק הקוביאי וכדומה. עש"ב. ואכמ"ל.

4. וכיו"ב כתב החיד"א עצמו בברכ"י א"ח (סי' של"ח סק"א) על גדולי ישראל ששיחקו באישקק"י (שחמט) וכיוצא, דאפשר דהוו חולים "בחולי השחורה" ולאסוחי דעתייהו וכו', והובא בכה"ח שם (אות ט"ל). וע' בס' צוואה מחיים להרח"ף (דף י"א ע"ב) שכן הוא אומר כיו"ב שגדולי ישראל שנטפלו בשתיית

תרל"ט) הושמטו כל הדברים הקשים על המאכלים וצורת האוכל בתונס, ונזכרו רק שבחי חכמי תונס וגדולתם בתורה. אך במהדורא שניה במעגל טוב השלם (תרצ"ד) הדפיסו הכל, ומיד עטו על המציאה "חוקרי" זמננו, ופירסמו בהרצאה במקהלות כי החיד"א מצא בתונס (לפני כמאתים שנה) אוכלים בכפות ידיהם בלא כף ומגריפה, "והיה מגביה הגביר חתיכת שומן בעודה בכפו יבלענה, ומנקה ידו במטפחת שעל ברכיו, והמטפחת נעשה כבית המטבחיים". הוי זבובי מות! תבאישו תביעו שמן רוקח! על גדולתם של חכמי תונס ומעשיהם וטובותיהם עם רבנו, שכתב עליהם "ובאמת שהיה פלא, שהם חכמים עצומים וחריפים ואנכי [איש] רש ונקלה ומצאתי חן הרבה" (מעגל טוב עמוד 60), וגם כאשר נתבקש לדרוש, חשש מקושיותיהם באמצע הדרשה, והכין דרשה בפלפול באחרונים "דבר שאינם בקיאים בו, וערב להם הרבה מאד" (עמוד 61), כל אלה תעלימו מהם עין, ורק דברים בטלים ותפלים תרעישו בהם בראש כל חוצות. הלא גם בימי רבותינו חכמי התלמוד היו אוכלים באצבעותיהם (עיין נדרים דף מ"ט ע"ב⁵), וכן נהגו בימי ספר חסידים (ע"ש סי' תתכ"ט)⁶. והאכילה במזלג איננה חדשה מתרבות אירופא המערבית, כי עוד בזמנו כתב רבנו חננאל בפירושו לבבא מציעא (דף כ"ה סע"ב) "המזלג שיש לו שלש שינים, דרך בני יון להחזיק חתיכת הבשר ולחתוך עם הסכין ולאכול, ונוטל זה שחתך ונותנו לתוך פיו, ואין ידיו נוגעות בבשר כלל מפני הזוהמא". ואם מנהג יון זה לא

5. ובשבת (דף קכ"ג ע"ב): בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבלה וזוהמא ליסטרון של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן. ע"ש. ולא אמרו כף ומזלג שעל גבי שלחן, כי לא היו בימיהם. וע"ע בברכות (דף ס"ב ע"א) ומפני מה אין מקנחין ביד ימין, ר"א אומר מפני שאוכל בה.
6. ועיין בכף החיים להרח"ף (סימן כ"ד אות ח"ן וס"ג), ובכה"ח סופר (סי' קפ"א אות כ"ז) בשם הרב מור וקציעה. ע"ש. וע"ע בס' שלחן הטהור מקומרנא (ריש סי' קע"ג) שאין דרך הספרדים לאכול בכף ומזלג. ע"ש. ועיין בן איש חי (שנה ראשונה פרשת בהר סיני אות ח'), ובספר הליכות עולם להגר"ע יוסף זצ"ל (ח"ב עמוד מה). ואכמ"ל.

התפשט בארצות המזרח עד למאה האחרונה [ובפרט באכילת דגים, מחשש שלא יבלעו בגרונם העצמות של הדגים, ונתנו בזה סימן: וכל דגי הים **בידכם ניתנו**. בראשית ט' ב'], מה לכם כי תלינו עליהם?⁷

15/08/2018

בספר "שפתי צדיקים", בקשות על קברי הצדיקים בעריכת הרב בן ציון מוצפי נ"י, נדפסה בקשה לומר על קבר החיד"א, ואחריה (בעמוד כז) קיצור תולדותיו, כשהמחבר מדגיש שהחיד"א נפגש עם חכמי תונס שקראו לו מחוסר ידיעה "חטבה" (בול עץ), ואח"כ בדרשה "סתר רבנו את כל דברי פלפוליהם כאין וכאפס" (והוא לקוח מספר תולדות חכמי ירושלים לפרומקין ח"ג עמוד 113-114)⁸. אמנם סיפור זה מקצתו אמת וכדלהלן, אבל סופו שקר, כי לא סתר רבנו את פלפוליהם כאין וכאפס, ואדרבא העריך

ובהמשך הדברים שמע לאחד החכמים שאמר לחבירו: נשאל להאורח הלז אולי יחלצנו מהמצר, ויענהו חבירו "הדא חטבה" [פירושו בערבית – זה עץ, כלומר שאין מוח בקדקדו ושאין אתו מה להשיב (וע' להרי"ף ספ"ג דיבמות: האי פירושא חבטא בעלמא הוא, ושם בחידושי אנשי שם נתקשו בזה. ע"ש. ואולי צ"ל **חטבא** בעלמא הוא), כי ראה שלא נכנס עמם בד"ת בכל הפעמים הקודמות]. אחרי זאת נתכבד בעיר ההיא להגיד חלוקא דרבנן באותה שבת, והתחיל בזה הענין עצמו שנתקשו בו, ופתח דבריו היה במאמרם במס' ברכות [דף ו' סע"א] אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת, והתחיל לסתור כל דבריהם ומה ששגו בפלפולים כי כאפס וכאין נחשבו, והעמידם על האמת בפירוש הדבר שנתקשו בו. ע"כ.

7. ומצאתי בספר "החיד"א" קובץ מאמרים ומחקרים בעריכת מאיר בניהו (ירושלים תשי"ט, עמוד סא) שכתב, שכתב-יד מעגל טוב היה בידי ר' יהודה שתרונג מחכמי תונס מאנשי פמלייתו של קאיד נסים נ"ע, והוא תרם את הוצאות ההדפסה של מהדורת ליורנו. ע"ש. ואמרתי אכן נודע הדבר למה הושמט כל הנ"ל.

8. ובמקום אחר הבאתי הדברים בהרחבה מספר תולדות חכמי ירושלים להרב פרומקין ז"ל (שנכתב בערך בשנת תר"ל, ח"ג עמוד 113) וז"ל: וְסוּפֵר דְּבַר הַלֵּז מֵהָ שְׂאֵמֶר בְּבֹאוֹ לְעִיר תּוֹנֶס, עִיר מְלֵאָה חֲכָמִים וְסוּפְרִים בְּאַרְץ הַמְּעֵרָב, אֲשֶׁר מוֹפְלָגִי תוֹרָה וּבִעֲלֵי תְרִיסִין נִתְקָשׁוּ בְּדָבָר אֶחָד וּפְלָפְלוּ הָרַבָּה וְלֹא יָכְלוּ לְצַאת מִהַמְצָר, וְהִגְאֹן הַנִּזְכָּר בְּרֹב עֲנוּתוֹתָיו הָיָה כְּמַחְרִישׁ עַל כָּל דְּבָרֵיהֶם וּפְלָפוּלֵיהֶם.